Akademik Hassasiyetler **The Academic Elegance**
Yıl/Year: 2020 **Sayı/Issue: 13**
Cilt/Volume: 7 **Sayfa/Page: 311-335**
Araştırma Makalesi
Makale Gönderim Tarihi: 21/04/2020 **Makale Kabul Tarihi: 29/05/2020**

COVID-19 SALGINI, DÜNYA DÜZENİ VE TÜRKİYE

Mehmet Akif OKUR*

Öz

Bu makale, Covid-19 salgınının dünya düzeninde meydana getirebileceği değişikleri ve bunların Türkiye üzerindeki muhtemel etkilerini konu edinmektedir. Güç geçişi teorisinin tasvir ettiğine benzer biçimde, rakip büyük aktörler arasındaki rekabetin yükseldiği bir dönemde başlayan salgın, uluslararası sistemdeki gerilimleri yükseltmektedir. Hastalıkla etkin mücadele edebilen devletler vatandaşları nezdindeki itibarlarını arttırırken, diğerleri meşruiyet krizleri yaşayabileceklerdir. Virüsün ekonomiler üzerindeki etkisinin, kısa vadeli tahribatla sınırlı kalmayacağı, belirli sektörleri ve ekonomik yaklaşımları daha avantajlı hale getireceği varsayılmaktadır. Yeni konjonktürde, hayat-ölüm ilişkisinin manalandırılması ve mahremiyet-güvenlik dengelerinin düzenlenmesi meselesi anlam sistemleri arasındaki rekabette öne çıkmaktadır. Türkiye, salgının süresi ve meydana getireceği tahribata bağlı olarak, halihazırda çatışmalarla yüz yüze olduğu bazı bölgelerde hayat kurtaran gücüne dayalı stratejiler tasarlayabilir. Orta ve uzun vadede ise dünya düzeninin en küçük temel birimlerinden başlayan değişim potansiyelini fark etmesi, orjinal gelecek tasarımları için motivasyon üretebilir. Endüstri 4.0'ın vadettiği teknolojik imkanlar, virüs salgını sebebiyle gündeme gelen biyolojik tehlikeler, güvenlik-ekonomi-anlam sistemleri üçgeninde yeni gelecek senaryolarına davetiye çıkarmaktadır. Makaledeki "Türk Evi"yle ilgili tahayyül, bu potansiyele işaret eden bir başlık açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Covid-19 Salgını ve Dünya Düzeni, Korona Virüsü ve Türkiye, Dijital Dönüşüm, Biyolojik Savaş, Türk Evi*.

COVID-19 PANDEMIC, WORLD ORDER AND TURKEY

Abstract

This paper investigates the changes the Covidien-19 outbreak can create in the world order and their possible impacts on Turkey. The pandemic began in a period when competition among major rival actors of the international system was on the rise in accordance with what the power transition theory depicts. Now, the virus even deteriorates the already strained relations among them, especially between U.S. and China. Governments that can effectively fight the disease increase their reputation among their citizens, while others will experience legitimacy crises. It is expected that the impact of the virus on national economies will not be limited to short-term destruction and will make certain sectors and economic approaches more advantageous. With this new conjuncture, the issues stand out: the meaning of the relationship between life and death and the regulation of privacy-security

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, mehmetakifo@yahoo.com, https://orcid.org/0000-0001-5095-6113

balances. Turkey can design strategies based on its life-saving power in some conflict zones which it is already part of, depending on the duration and the damage of the epidemic. In the medium and long term, realizing the potentials for change beginning from the smallest basic units of the world order may generate motivation for the original future designs. Technological possibilities promised by Industry 4.0 and biological hazards brought up due to virus outbreak invite new future scenarios in the triangle of security-economy-meaning systems. The projection as to this potential is mentioned in the section the "Turkish House".

Keywords: *Covid-19 Pandemic and the World Order, Corona Virus and Turkey, Digital Trasnformation, Biological Warfare, Turkish House.*

Giriş: Fal Okları ve "Temellendirilmiş Tahayyül"

"Nazar kıldım şu dünyaya
Kurulmuş tuzağa benzer"
Yunus Emre

Farklı siyasî/fikrî çevrelerin Covid-19 salgını üzerinden özledikleri geleceğe ya da geleceklerine aksetmesini diledikleri kurgusal altın çağlara "öngörü" başlıklı selamlar göndermeleri, sadece ülkemize özgü bir durum sayılamaz. Yalnız olmadığımız bir başka husus da, Korona kasırgasının kabarttığı merak ve endişe duygularını, Batılı/Doğulu sanal mecralardan devşirilmiş manipülatif teorilerle reytinge tahvil çabasıdır. Astrologların ve sâir kehanet erbabının, iâde-i itibar talep ettikleri günlerden geçmekteyiz. Bu türden atmosferlerde alışık olunduğu üzere, kriz sonrası dünyanın neye benzeyeceğine dair değerlendirmeler, nasıl bir yönteme dayandırıldıkları merak edilmeksizin eşit önemde ya da önemsizlikte etiketlenerek ekranlara/sütunlara dizilmekte. Yarınlardan zamanımıza bakıldığında, zihinleri bulandıran bu kaotik manzaranın toplum psikolojisinde nasıl izler bıraktığı, kıt kamu mesaisinin ve kaynaklarının tahsisini gerektiren politika tasarımlarını nasıl etkilediği hususları üzerinde düşünülmesi gerekecektir.

İlerlemekte olduğumuz güzergâhın müteakip safhalarıyla ilgili fal oku açmanın ötesine geçebilecek tahlillere ise öngörü alanının sınırlarını kabullenerek adım atabiliriz. "Geleceği bilebilmenin imkânına/imkânsızlığına" dair geçtiğimiz yüzyılda akademiyi ve devletleri meşgul etmiş köklü tartışmalar, burada kapağını kaldıramayacağımız kadar uzun ve teferruatlı. Şu kadarına değinmekle yetinelim; "gaybı bilecek yöntemi keşfetme" iddiaları, tarih boyunca sahiplerinin yüzünü istedikleri gibi güldürmedi. Doğuda ve Batıda "gelecek bilimi"nin revaçta olduğu yıllarda erişilebilen sonuçlar hep kusurluydu. "Gelecek bilimi" terimi, Hitler'den kaçarak ABD'ye yerleşmiş bir akademisyen olan Ossip K. Flechtheim'a atfedilir (Flechtheim, 1966). Soğuk Savaş yıllarında Sherman Kent'in CIA çatısı altındaki istihbarat tahmini yöntemlerinden (Kent, 1966), Olaf Helmer ve ekibinin RAND'da geliştirdikleri DELPHI'ye (Helmer-Hirschberg, 1967), Erich Jantsch'ın OECD tarafından desteklenen

çalışmalarına (Jantsch, 1967) ve Sibernetiğin Sovyetler'deki uygulamalarına (Rindzevičiūtė, 2016) kadar bir dizi gelecek tahmini projesi kendilerinden ümit edilenleri veremedi. Geleceği öngörebilmek için kurulan veri havuzu büyüdükçe, değişkenlerin çokluğu fark ediliyor, değişkenler fazlalaştıkça da gelecek ihtimallerinin sayısı artıyordu. Günümüzde, büyük veri ve yapay zekâ sebebiyle 1960'lara benzer biçimde beklentileri kabartan yeni bir iyimserlik dalgası gözleniyor. Fakat, "gelecek bilimini" zorlayan şeyin epistemolojik sorunların ötesinde, ontolojik imkânsızlık olduğuna inananlar sonucun fazla değişmeyeceğinden eminler; gaybın kesin bilgisi, araştırmayla erişilebilir değildir.

Ancak yukarıdaki hüküm cümlesi, gelecek hakkında hiç düşünülemeyeceği anlamına gelmiyor. Yaratılışta fıtrata kodlanan mümkünler haritası, bu meseleye ayrılmış önemli bir alan barındırıyor. Bulutları yükselten rüzgarların yağmurlara haberci olmaları gibi, insanların dünyasına âit olaylar arasındaki ilişkileri ve tabiat-insan münasebetlerinin mahiyetini illiyet bakımından kavrayabilir, bunların içinde var oldukları konjonktürlerle etkileşim halinde şekillenen sonuçlarını kesinlik iddiasına kapılmaksızın dikkate alarak kararlarımıza istikamet verebiliriz. Geleceğe dair bu nitelikteki kestirimlerimiz, bir "temellendirilmiş tahayyül" gayretini besledikleri ölçüde planlama çabalarına anlamlı katkı da sağlayabilir.

Burada kullandığımız şekliyle temellendirilmiş tahayyül, harekete geçmek için asgari şu üçlüye ihtiyaç duymaktadır. Belirli bir ânda, bazen de beklenmedik şekilde meydana gelen yeniliğin içine doğduğu bağlama dair sağlam bir kavrayış, yeniliğin nitelik ve potansiyellerinin yalın doğası hakkındaki teknik yönü güçlü bilgiler ile yenilikten önce de sahip olduğumuz, eylemlerimizin bizi ulaştırmasını kuvvetle arzuladığımız hedefler. Bu üçgene yaslanan temellendirilmiş tahayyül, olayların karmaşık akışının önümüze yığdığı bulguları kavramlar etrafında toparlayarak üzerlerinde düşünülebilir kılacak zihnî temsil süreçlerini işletir, seçilmiş hedefleri gözeterek tefekküre hareket verir. Burada geleceğe giden yolu anlama ve geleceğin kuruluşuna katılma iç içedir. Bunu tahayyülün hedefliliği sağlar. En tepeden bakıldığında; yenilik, fikreden aktörün önemli ülküleri bakımından şartları eskiye göre daha mı uygun yoksa daha mı çetin hâle getirmektedir? Verilen cevap, düşünen öznenin bugünkü eylemlerine, teşvik yahut caydırma yoluyla kılavuzluk edecek ve kestirilmeye çalışılan geleceğin kuruluşundaki yerini belirleyecektir.

1. VİRÜSÜN BULDUĞU DÜNYA: DEĞİŞİMİ ANLAMA MODELİ ÜZERİNE

Küresel bir meseleye dönüşen Covid-19'un tesir sahası, konuyla ilgili tahayyülümüzün odaklanması gereken genel bağlama ait geniş sınırları çiziyor. Bu sebeple, salgınının tetiklemesi muhtemel değişimin yön ve doğrultusunu tespit için uygun bir kavram ağacı etrafında "dünya düzenine" bakmalıyız. Peki nasıl? Önemliyi, tâlî olandan neye göre ayıracağız? Uygun analitik tasnifler, aradığımız cevaplara giden yolu aydınlatabilir:

i)Güvenliğin muhtelif katmanlarını kucaklayacak genişlikte tarif edilmiş jeopolitik, ii)ekonomi ve iii)siyasete dair fikirleri de parçası saydığımız anlam sistemleri, büyük salgının bağlamını ve dönüşüm biçimlerini kavramak için dikkatimizi nereye teksif edebileceğimizi gösterebilir. Birbirleriyle daimi surette etkileşim halindeki bu üç alanda patlak veren krizler, tahlil kolaylığı bakımından tekillikleri içinde veya bir bütün halinde, yatay ve dikey düzlemler dikkate alınarak incelenebilir. Hayatın alışılmış akışını bozan krizler, eğer dünya düzeninin büyük oyuncuları arasındaki güç dengelerini ve meşruiyet ölçütlerini değiştiriyorsa, "yatay düzlemde" yeni bir düzene geçiş doğrultusunda ilerlediğimizi söyleyebiliriz. Benzer biçimde, bahse konu birimlerin içinde gözlemleyebileceğimiz "dikey düzlem"deki güç ve meşruiyet ilişkileri sarsılıyorsa yine önemli bir süreçle yüz yüzeyiz demektir.

Eğer, dünya düzeninin temel alanlarında birbirleriyle mücadele eden aktörler (devletler, şirketler, örgütler…) sistemin genel parametrelerine yaklaşımları bakımından farklılaşmıyorlarsa, söz konusu olan yalnızca bir oyuncunun bir başkasıyla yer değiştirmesi ve türdeş aktörler arasındaki güç ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ihtimalidir. Ama meydan okuyucu, kavgasını dünya düzenine ait esâsî ilkelerin reddi üzerine kurmuşsa bir meşruiyet değişiminden de söz edebiliriz. Gücün yeni dağılımı, aynı zamanda yeni bir düzene geçiş anlamını taşır. Dikey değişimlerin mantığı da benzerdir. Yukarıda belirttiğimiz temel alanlarda yeni aktörlerin ortaya çıkışları ya da eski aktörlerin bünyelerindeki iktidar kavgaları sadece kimin yöneteceği sorusuna odaklanıyorsa, yaşananlar güç dengelerindeki dalgalanmalarla sınırlıdır. Kimin ve nasıl yöneteceği/yönetmesi gerektiği sorusuna, kendisini yeni maddi gerçekliklere dayandırabilen fikir/inanç çerçevelerinden cevaplar aranmaya başlanmışsa, meşruiyet odaklı bir dönüşümden bahsedilebilir. Son olarak; eğer dünya düzenini var eden temel alanlar, yatay ve dikey düzlemlerde birbirlerini tetikleyen, güç dengelerini ve meşruiyet biçimlerini aynı anda dönüştürücü krizlerle sarsılıyorsa, o zaman çağ değiştirici bir tarihsel kırılmayla yüz yüze olduğumuzu söyleyebiliriz.

Burada değişimi anlama modellerine örnek olması maksadıyla sunduğumuz özet çerçeveyi işlevsel hale getirirken ilk yapmamız gereken şey, dünya düzeninin Covid-19 öncesi çehresine göz atmaktır. Virüs, nasıl bir dünyayı sardı? Covid-19, temel alanlarda yatay ve dikey mücadelelerin ivme kazandığı, meşruiyetle ilgili tartışmaların ısındığı bir "güç geçişi" dünyasını vurdu. Rakiplerin kuvvetlenmesiyle sarsılan hegemonik sistemlerin liderleri, toparlanmak ve hasımlarını zayıflatmak için kendi kurdukları çarkları işlemez kılacak bir stratejiye yönelebilirler. Zira çoğu zaman rakipler, hegemon devletin finansmanıyla kurulan düzen ve alt yapıdan da faydalanarak kuvvetlenirler (Okur, 2015). Tarihsel bir benzetme ile anlatmamız gerekirse; Roma imparatorluğunun yükseliş döneminde merkezden sınırlara doğru uzanan gelişmiş yol sistemi, uzak ülkelerin fethedilmelerini ve elde tutulmalarını kolaylaştırıyordu. Ancak imparatorluk zayıfladığında, saldırıya geçen düşmanlar aynı yolları kullanarak Roma

topraklarında hızlı ve başarılı askeri harekatlar yürütmeye başladılar. Bu yeni manzaranın davet ettiği askeri taktikler ise yolların inşâ edenler tarafından tuzaklanması ve gerektiğinde tahrip edilmesiydi (Gildart, 1929).

Bu noktada, internet ve sosyal medya aracılığıyla ülkelerin iç siyasi süreçlerini etkileyerek kendisine nüfuz alanı açacak kanallar kuran ABD'nin, aynı dijital omurga üzerinden seçimlerinin yönlendirildiğine dair iddialarla çalkalanışını hatırlayalım. Salgının arifesinde tuzaklar ve karşı tuzaklar, küreselleşme çağında tahkim edilmiş hegemonik alt yapı etrafındaki çok aktörlü gerilim döneminin rutinine dönüşmekteydi. Bu durum dünya düzenini jeopolitik, ekonomi ve anlam sistemleri alanlarındaki yatay ve dikey düzlemlerde çetin mücadele ve dönüşümlerin yaşandığı tuzaklanmış bir yüzleşme iklimine itmekteydi. Yatay düzlemlerde, Doğulu/Batılı büyük devletler, elit ağları, şirketler ve ideolojiler arasındaki gerilim artarken dikey düzlemde de muhalif aktörlerin seslerini yükseltişlerine şahitlik etmeye başlamıştık. Bir tarafta glonationalism/kürede ulusalcılık diye tarif ettiğim (Okur, 2016a), küreselleşme ideolojisine ve ekonomik icaplarına yabancı düşmanlığı, İslamofobi gibi ırkçı ve dışlayıcı reflekslerden yararlanarak muhalefet eden ve buna rağmen kendilerine açık demokratik kanallardan iktidara yürüyen hareketler vardı. Karşısındaki otoriter Doğu ise sivil toplum katmanlarındaki muhalefet enerjisini ve elitler arası iktidar kavgalarını bertaraf edebilmiş değildi.

Dolayısıyla, küresel ölçekte dayanışma gerektiren Covid-19 tarzı bir tehdit karşısında ihtiyaç duyulacak ortak kurumlar, örgütlenmeler, ittifaklar vb. geniş ölçekli bir gerilimle sarsılmaktaydı. Söz konusu krizler, jeopolitik, ekonomi ve anlam sistemleri alanlarının tamamını şu ya da bu ölçüde kuşatmıştı. Güney Çin Denizi'nden Doğu Avrupa ve Ortadoğu'ya uzanan çatışma coğrafyalarındaki karşı karşıya gelişler, ticaret savaşları, kendisini demokrasi ve otoriterlik arasındaki mücadele şeklinde takdim eden liberal kapitalizm ile devlet kapitalizminin ihtilafları… Virüsün yayıldığı dünya düzeni, bir kamu malı olarak işbirliğinin öne çıkarıldığı devirleri geride bırakmıştı, çatışmaya doğru evriliyordu.

Bu noktayı anlamak için kamu malları meselesine biraz daha yakından bakarak, virüsle birlikte bizi bekleyen geleceğe dair tahlillere geçebiliriz. II. Dünya Savaşı sonrasında inşasına başlanan, 1990'larda ise küreselleşen hegemonik sistem, temelde ABD'nin gücüne ve örgütlediği ittifakın doğrudan ve dolaylı katkılarına dayanıyordu. Kulüp üyeleri dışındakilerin de faydalandığı, petrol akışının ve deniz yollarının güvenliği, rakip bloğun yayılmacılığına karşı koruma şemsiyesi sunulması vb. gibi "kamu malları"nın üretimi de, hegemonik şemsiyeyi dahil edilenler nezdinde meşrulaştırıyordu. Düzen, ABD'nin sağladığı kamu malları üzerinden avantajlar sunuyor ama aynı zamanda da üyelerini gittikçe kökleşen açık/örtülü mekanizmalarla denetliyor, kaynaklarını kullanıyor yahut kullanımını yönlendiriyordu (Gilpin, 1981) (Okur, 2015). Sovyetlerin çöküşüyle birlikte, güç dengesi ABD lehine temelden değişirken sistem içi disipline uyulmaya devam edilmesini mazur göstererek meşruiyet meselesini

yoluna koyacak nitelikte düşman arayışı hiç eksilmedi. Medeniyetler çatışması tezleri, terörle mücadele için dayanışma çağrıları sorunu çözmedi. Hollywood üzerinden kitlelere taşınan uzaylı istilasına, zombilere yahut virüslere karşı yeryüzünün muhafızı Amerikan gücü imgesi, güvenliğin insanlık yararına bir kamu malı gibi üretilerek hegemonik liderliğin meşrulaştırılmasının mümkün olup olmadığı sorusuna cevap arıyordu (Löfflmann, 2013) (Drezner, 2011). Tüm dünyayı yönetmek için düşman-ötekiyi insanlık ailesinin dışından seçmek gerektiği düşünülüyordu. Devlet merkezli paradigma eleştiriliyor, vatandaşlık dahil, tüm aidiyetlerinden bağımsız olarak insanı merkezine alan bir güvenlik yaklaşımı için çağrı yapılıyordu. Sağlık problemleri, yetersiz gıda, içme suyuna erişim sıkıntıları, hijyen, deprem vb. doğal afetler dahil pek çok sorun güvenlikleştiriliyor, insan güvenliği başlığı altına taşınıyordu (Andersen-Rodgers ve Crawford, 2018). Bu arada, güvenliğin alanının genişletilmesinden yeni müdahaleci dalgaya meşruiyet devşirme çabası da gözden kaçmıyordu.

Ancak, özellikle küreselleşmeci perspektifin yakından ilgilendiği ütopyalar/distopyalar meraklılarını meşgul ededursun, herkes için üretilen küresel kamu mallarının ABD'ye rakip ülkeleri ve unsurları güçlendirdiği tezine inanan irade Beyaz Saray'a yerleşti ve imparatorluk yollarının bakımını, yani küresel kamu malları tedarik sistemini ve kurumlarını sürdürmeyi istemediğini ilan etti. Her ne kadar söylem ve eylem arasında tam bir uyum gözlemlenmese ve vazgeçiş ilanının aslında kamu mallarının ABD'ye maliyetini azaltmayı hedefleyen bir pazarlık taktiği olduğu intibaı uyansa da yeni bir evreye geçildiği açıktı. Dünya düzeninin kurumları, ideolojik ve maddî alt yapısı, artık tuzakların ve karşı tuzakların stratejik zeminine dönüşüyordu. Mevcut alt yapı aşınırken yükselen güçler, nüfuz alanları inşa etmek için hareketleniyor, herkesin göz koyduğu paylaşım sorunu yaşanacak bölgelerdeki gerilim birikiyordu.

2. VİRÜSÜN JEOPOLİTİĞİ VE DÜNYA DÜZENİNİN YATAY/DİKEY DÜZLEMLERİNDE DEĞİŞİM İHTİMALLERİ

Covid-19, bu iklimde üredi. Karşımızda, sınırları aşan, kimlikler ve statülerden bağımsız biçimde herkesi tehdit eden ve askerî olmayan doğasıyla tam bir insan güvenliği meselesi var. Ancak, 1990'ların başında bu kavramı savunanlar, devlet ve insan arasındaki ilişkiyi birincinin güvenliğine ayrılan dikkat ve kaynağın azaltılmasıyla ikincinin sorunlarının çözülebileceği bir denklem şeklinde tasvir ediyorlardı (Šehović, 2018). Halihazırda yaşadığımız deneyim ise salgın hastalık gibi sorunların üstesinden gelinmesinde güçlü ve yetkin bir kamu otoritesine ne denli büyük rol düştüğünü gösteriyor. Devlet aynı anda şunların tamamını yapabilecek tek insan örgütlenmesi olarak vazgeçilmezliğini bir kez daha ispatlama fırsatını buluyor. Salgın zamanlarında bireysel tercihlere, daha önce sağlık ve güvenlik hizmetlerinin bedelinin ödenip ödenmediğine bakılmaksızın, kişiyi kendisinin ve toplumun kalan kısmının menfaatleri için tedaviye

ve/veya karantinaya ikna edecek, gerektiğinde zorlayacak, insanların evlerine gönderildiği yeni sistemde güvenliği sağlayacak meşru bir iradeye ihtiyaç vardır. Bu güç aynı zamanda genel olarak ülkenin özel olarak da riskli yerleşim birimlerinin sınırlarını salgın tehdidini büyütecek insan, hayvan, mal vb. akışlarına kapatabilecek yeteneğe sahip olmalıdır. Ayrıca salgınla mücadele, kabaran sağlık masraflarının karşılanmasının yanı sıra, virüsün yayılmaması amacıyla durdurulan faaliyetlerin belirli ölçüde tazminini, salgın müddetince vatandaşların gıda, ısınma vb. temel ihtiyaçlarına kesintisiz erişimini, zarar gören kesim ve sektörlerin mali açıdan desteklenmesini kapsayan ekonomik politikalarla desteklenmek durumundadır. Mevcut dünya düzeninin başat aktörleri konumundaki devletler, meselenin bu yönlerinin tamamında sorumluluk üstlenebilmek bakımından rakipsizler.

Dolayısıyla Covid-19, en azından şu aşamada, dünya düzeninin dikey düzlemindeki başat aktör olan devletin meşruiyetine meydan okuyan ulusal/küresel sivil toplum kaynaklı ciddi bir hareketlilik meydana getirmedi. Aksine, küresel ilaç şirketleri, aşı işiyle uğraşan bazı büyük vakıflar ve hükümetler arası bir yapılanma olan Dünya Sağlık Örgütü'nün meşruiyetlerini sorgulayan, kimileri komplo teorilerine dayalı propagandalar niteliğindeki, tartışmaların yaygınlaştığını görüyoruz. Salgın sebebiyle devletin meşruiyet zemininin sarsılması ancak, dünyanın farklı köşelerindeki kamu otoritelerinin dönüştüremeyecekleri yapısal özellikleri sebebiyle başarısızlığa uğramaları halinde söz konusu olabilir. Virüs, dünyanın az gelişmiş coğrafyalarına doğru yayıldıkça halihazırdaki manzaranın değiştiğini görebiliriz. Zira, mevcut görece istikrarlı manzara, tüm devletlerin Covid-19'la imtihanlarından aynı başarıyla çıkacakları anlamına gelmiyor. Özellikle şu iki faktör, virüs sonrası dünyasını karakterize eden yarılma hattını çizeceğe benziyor: Virüsün devâsı bulunmaksızın etkin kalacağı süre ve salgının yaygınlaşma hızıyla orantılı olarak yol açacağı tahribatın derinliği. Uzun ve şiddetli bir salgın, görece zayıf ülkelerin kaynaklarını tüketerek istikrarsızlığa sürüklenmelerine, içerde meşruiyet kriziyle, dışarda da krizden güçlü çıkan devletlerin yeni güç dengelerine göre nüfuz alanları kurma stratejileriyle boğuşmalarına yol açacaktır. Kamu otoritesinin zayıflayıp çözülüşü, yerelden küresele uzanan yelpazede muhtelif devlet dışı aktörlerin yükselişleri için meşruiyet zemini ve güç boşluğu üretebilir. Bunlar, ideoloji/dünya görüşü ve çıkarlar bakımından uzak coğrafyalardaki benzerleriyle eklemlenen bir ağ görüntüsü arz edebilecekleri gibi, ayakta kalan büyük güçlerin yönetilemez hale gelmeye başlayan bölgelerdeki vekillerine dönüşerek birbirleriyle çatışmaya da başlayabilirler. Bahsettiğimiz ihtimallerin gerçekleşmesi, dünya düzeninde meşruiyet ve güç eksenli köklü değişimler yaşanması anlamına gelecektir.

Bu noktada, ABD ve Çin'in sağlık sektörlerinde somutlaşan yarışı da dikkatli değerlendirmek gerekiyor. Washington'un II. Dünya Savaşı'nda yıkıma uğrayan ekonomilere yaptığı yardım ve mantığına yukarıda işaret ettiğimiz kamu mallarının üretiminde oynadığı rol, model alınarak ABD-Çin

rekabetinin geleceği üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır. Her ne kadar dönemler ve meseleleri arasında kurulan bazı paralelliklerin karşılığı bulunsa da, generallerin stratejilerini hep en son savaşı esas alarak belirlemelerinden kaynaklanan zaaflara burada da rastlamak mümkündür. Birkaç aydan daha uzun sürecek ve üretim hayatının önemli sektörlerde durdurulmasını gerekli kılacak bir süreç sonrasında krediye ve ekonomik yardıma ihtiyaç duyan ülkelerle güçlü ekonomiler arasında belirli düzeyde bağımlılık ilişkisinin meydana geleceğini beklemek gerekmektedir. Yine, salgın esnasındaki sağlık malzemesi ve hatta bulunursa aşı ihtiyacını gören bağışçılar da belirli bir zaman için gönülleri fethedebilirler. Fakat, bu ilişkilerin ABD hegemonyasının inşası dönemine benzer bir alt yapı tesis edebilmesi için başka şartların da teşekkülü gerekir. Basitleştirerek ifade edersek; küçük devletleri büyüklere iten tehlike ve zorluklar sistemik ve uzun soluklu olmalı, yardım alanları yardım yapanların eksenine sabitleyecek kurumsal ve dönüştürücü/eklemleyici kapsamlı bir proje mevcut bulunmalıdır. Bu ise, birkaç aydan ibaret kalacak salgın deneyiminin sağlayamayacağı bir şeydir. Ard arda gelen dalgalara ve felaketlerin yeni normale dönüştüğüne dair kabullerin yaygınlaşmasına bağlıdır. Ancak bu senaryonun gerçekleşmesi halinde dünya düzeninde köklü bir değişimden söz edebiliriz.

Yukarıda değindiğimiz kötümser ihtimal, şu akıl yürütme zincirinin tezahürüdür. Nükleer silahlar çağından itibaren dolaylı stratejilere dayalı hamleler ve örtülü operasyonlar, büyük güçler arasındaki mücadelelerin kulvarları arasında daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Karşılıklı imha anlamına gelecek topyekûn bir savaşa sürüklenmemek için failini mümkün olduğunca gizleyen değişik mahiyet ve ölçeklerde tuzaklar tasarlanarak rakipler zayıflatılmaya çalışılmıştır. Covid 19'un toplumlar ve ekonomiler üzerindeki yıkıcı etkisi ve küresel kamuoyuna salgınların "olağanlığını" kabul ettirişi, dünyayı biyolojik saldırı senaryolarına daha açık hale getirmiş bulunuyor. Bu ise gelecekte devletlerin, tecrübe ettiğimiz süreçten şiddetlilerini farklı senaryolar etrafında yaşayabilme ihtimalini daha çok ciddiye alacakları anlamına geliyor. Dolayısıyla, dünya düzeninin tuzaklı evresinin dinamikleri, virüslü hayatı normalleştirmeye aday bir stratejik yaklaşımı yaygınlaştırabilir. Ayrıca, zamanımızdakine benzer dönemleri inceleyen güç geçişi teorisi (Organski, 1968) (Okur, 2016b), çatışmaya en yakın evrenin hegemon ve rakibinin güçleri arasındaki mesafe ile sistem içindeki tatmin düzeylerine dair algıları tarafından tayin edileceğine işaret ediyor. Aradaki makasın kapanmak üzere olduğunu düşündükleri ânda, prestij ve statüleri hakkındaki algıları korumak ya da karşı tarafınkilere zarar vermek için çatışmacı adımlar atabilirler. Covid-19'la kabaran tartışmalar özellikle sonbahardaki seçimlere kadar ABD-Çin ilişkilerinin bu gözle de izlenmesini gerekli kılıyor. Askerî açıdan Güney Çin Denizi ve Kuzey Kore merkezli gelişmeler, diplomatik bakımdan da Washington'un Çin'i ihmali dolayısıyla salgının sorumlusu ilan edip tazminat talep eden çıkışlarına Avrupa'dan bulabileceği olumlu karşılıklar, gerilimli geçmesi muhtemel sürecin ön işaretleri şeklinde değerlendirilebilir.

3. VİRÜSÜN EKONOMİPOLİTİĞİ VE DÜNYA DÜZENİNİN YATAY/DİKEY DÜZLEMLERİNDE DEĞİŞİM İHTİMALLERİ

Covid-19, dünya düzeninin ekonomik sac ayağı üzerinde, artan sağlık harcamaları ile kapatılmanın vatandaşlara ve kamu maliyesine yükleyeceklerinden başka etkiler de doğuracaktır. Küreselleşme döneminde genelde silah sanayiinden ibaret görülen stratejik üretim kategorisinin yeni sektörlere doğru genişlemesi beklenebilir. Devletler, sağlık ve gıdadan başlayarak bazı sektörlerde, dışardan daha ucuza temin edilebilecek ancak kriz zamanlarında erişimi zor ürünler için yerli alt yapılara yöneleceklerdir. Ayrıca, iletişim ve ulaşım/nakliye teknolojilerindeki ilerlemenin mümkün kıldığı küresel tedarik zincirlerinde, yine krizlerde yaşanacak kesintiler dikkate alınarak yedekleme yatırımlarına gidilmesi söz konusu olabilir. Uzayan salgının üretim ve dağıtım mekanizmalarında meydana getirdiği kırılmalarla yüz yüze kalan çok uluslu şirketler, büyük pazar niteliğindeki ülke ve coğrafyalarda başlıca ürünlerinin ikame edilemez imalat safhalarını, dışardan getirilecek parçalara duyulan ihtiyacı en aza indirerek gerçekleştirebilecek yeniden yapılanma kararları alabilirler. Pazar derinliği, muhtemel yeni korumacılık tedbirleri vb. ihtimalleri tarttıktan sonra daha avantajlı olacağı kanaatine varırlarsa, kimi bölgelerdeki üretimlerini de tamamen anavatanlarına çekebilirler.

Bazı önemli ekonomik faaliyet alanları kriz sarmalına girerken başkalarının ise yıldızlarını parlatmaları beklenmektedir. Örneğin; imalat sanayi, ulaştırma ve genel insan hareketliliğindeki yavaşlamanın yanı sıra büyük üreticiler arasındaki uzlaşmazlıkların da katkısıyla, petrol fiyatları ve bağlantılı sektörler dar boğaza sürükleniyor. Hayli zamandır gündemden düşmeyen dijitalleşme sürecinin ise, kapatmalarda yaşanan deneyimler ve artan güvenlik kaygıları sebebiyle gelişme ivmesini hızlandırdığı görülüyor. Adım attığımız yeni safhada bir dizi sektördeki dijitalleşmenin özellikle öne çıkacağı tahmin ediliyor. Bunların başlıcaları; insan emeği ve üretim, dağıtım vb. ekonomik faaliyetlerin fiziki mekanları arasına mesafe konulmasına imkân verecek yapay zekâ ve robotikle ilgili teknolojiler; dijitalleşmenin eğitim ve bürokratik işlerden başlayarak hizmet ve finans sektörlerinde daha fazla yayılması; dijital güvenlik, izleme-istihbarat sistemlerinin kullanım alanlarındaki genişleme ve derinleşme şeklinde sıralanabilir. Covid-19'un uyardığı güvenlik motivasyonları, teknolojideki ve üretimin organizasyonundaki bu değişimlerin bazılarının hızlarını ve doğrultularını yönlendirebilir; evden çalışma, eğitim, dışardaki insan emeği minimuma indirilmek zorunda kalındığında özellikle hayatî üretim sektörlerinin işletilebilmesi için gerekli teknolojiler gibi alanlara âit yatırımlar öncelenebilir. Bu çerçevede, özel hayatla ilgili alternatifsiz konumuna ekonomik üretimin ve eğitim faaliyetlerinin mekânı olma

vasıflarını ekleyen ev, nükleer savaş tehdidiyle karakterize edilen Soğuk Savaş döneminde nüfusun korunabilmesi amacıyla tasarlanmış sığınaklara benzer şekilde "virüskıran" işlevi de kazanabilir.

Ekonomiyi güvenlik ve geniş anlamda jeopolitikle buluşturan bu gelişmeler, orta ve uzun vadede dünya düzenini yatay ve dikey düzlemlerde dalgalandıracak güç ve meşruiyet değişimlerini tetikleme potansiyeline sahipler. Kaba hatlarıyla ele almak gerekirse; değişen alt yapı, verimliliği arttırdıkça devletler ve diğer örgütlenmeler arasındaki güç dengelerini etkileyecek, zenginlik/fakirlik hattı yeni süreçteki başarıyla bağlantılı olarak bazı örneklerde tahkim edilirken diğerlerinde yer değiştirebilecektir. Dünya düzeninin ekonomi sütununu orta vadede dönüştürmesi beklenen gelişmeler, dikey düzlemde de hareketlenmeler meydana getirebilir. Bunların başında, üretim araçları ve biçimlerindeki yeniliklerin emeğin kompozisyonunu tekrar belirleyişiyle ortaya çıkması muhtemel sosyal ve siyasi meseleler geliyor. Temel sorulardan biri şu; teknolojik alt yapı ve iş yapma usullerinin değişimiyle vasıfsız kategorisine itilecek kitlelerin ne kadarı yeniden eğitilerek istihdam havuzu içinde tutulabilir? Daha önce, sanayi devriminin ardından karşılaşılan ve ardışık teknoloji dalgalarıyla şiddetlenerek tekrarlanan benzer nitelikteki sorular, hizmet sektörünün genişlemesiyle cevap bulmuştu. Covid-19 sonrası dünyada, artık işin içine güvenlikle bağlantılı motivasyonlar da girebileceğinden şiddetlenebilecek yeni dönüşüm dalgası, hizmet sektöründeki işlerin bir kısmının yapay zekâ-robotik uygulamalarına havale edilmesine, diğer bir bölümünün de eve aktarılmasına yol açabilir.

Bahsettiğimiz muhtemel dönüşümle sisteme sokulmasında zorlanılacak istihdam fazlası işgücünün genişliği, önemli siyasi ve sosyal sonuçlar doğuracaktır. İntikal dönemine uygun tasarımı yapabilen ülkeler, zamanla hem herkesi sistemde tutmayı hem de toplam refahı arttırmayı başarabilirler. Dönüşümün az sancıyla gerçekleşmesi, kademelendirilerek planlanmasına bağlıdır. Refahı arttıkça paylaştıracak güçlü yeniden dağıtım mekanizmalarına, iş ve eğitim alanlarında dijitalleşme tarafından sağlanacak imkanların desteğiyle nüfusun büyükşehirlerden ıssızlaşarak etraflarındaki verimli arazileri de atalete itmiş eski yerleşimlere doğru yayılışına ihtiyaç var. Eve ya da ev odaklı şehre, ev-kente dönüş, bireyi aile içinde ekonomik ve sosyal açıdan yeniden tanımlayabilir, geçiş devrinin üreteceği istihdam vb. sorun dalgalarına karşı kamunun alacağı tedbirleri destekleyen bir dalgakıran işlevi de üstlenebilir. Bu noktada, "ekonomi" kelimesinin "oikos-nomos", yani "hânenin yasası" manasını taşıyan bir etimolojik kökene dayandığını hatırlamak (Hagamen, 2017), bahsettiğimiz gelecek ihtimalinin insanlık tarihindeki köklerinin derinliğine işaret bakımından değerlidir. Söz konusu doğrultudaki ekonomik yeniden yapılanmanın bütünüyle piyasaların akışına bırakılması halinde ise, sanayi devriminin ilk dönemini hatırlatır şekilde, dünya düzeninin dikey düzleminde ciddi çatışmalar ve çalkantılarla yüzleşilmesi, yeni siyasi aktörlerin tarih sahnesine çıkışı şaşırtıcı olmayacaktır. Dijital dönüşümün ışıldadığı bazı büyük şehirleri müşterek bir

sistem etrafında birbiriyle irtibatlandırırken, insanlığın kalanının karanlık gölgelere terkedilmesini hedefleyen seçkinci yaklaşımlar, kendilerini güçlü ve keskin bir muhalefetle yüzleşmeye hazırlamalıdırlar.

4. VİRÜSÜN VURDUĞU DÜNYADA ÖLÜM-HAYAT VE ANLAM SİSTEMLERİ

Dünya düzeninin yaslandığı diğer sütun olan anlam sistemleri de, jeopolitik ve ekonomi alanlarındaki dönüşümle çift yönlü bir etkileyen-etkilenen ilişkisi geliştirirler. Öncelikle, üzerinde konuştuğumuz tartışma başlıklarının tamamını yaygın ölüm korkusunun tetiklediğini unutmamalıyız. Tarih boyunca ölümle kitlesel yüzleşme, hayat ve ötesinin yeniden kavranması ihtiyacını gün yüzüne çıkarmıştır. Meselenin bir yönü, yitirilen yakınların sebep olduğu ızdıraba tahammül, diğeri de yanı başımızdaki ölüm gerçeğine rağmen yeryüzündeki faaliyetlerin sürdürülmesi motivasyonunun korunmasıdır. İnsanoğlu canları alan, mallar, iş ve yatırımlardan beklenen ürün ve kazançları eksilten korkulu felaketlerle karşılaştığında, sabredip dayanmakta zorlanır. Yaşadıklarını ve varlığını aydınlığında yeniden anlamlandırarak direnç kazanacağı, inciye benzer ümit yıldızının parlak ışığına ulaşmak ister. Fıtrata uygun tatmin ihtiyacı arayış, arayış da açığa çıkan bireysel ve toplumsal enerji demektir. Din, ideoloji, felsefe ya da fikirler demeti formundaki anlam sistemleri, söz konusu enerjiyi arkalarına almak için rekabet ederler. Bu süreçte, bağlılarının fikir ve inançları kadar çıkarlarını da temsil kabiliyeti kazanan anlam sistemleri (bazıları tamamen çıkarlar doğrultusunda imal edilirler), jeopolitik ve ekonomi alanlarının yatay ve dikey düzlemlerinde gözlemlenen maddi ve yapısal değişim potansiyellerini kendi istikametlerine doğru yönlendirmeye çalışırlar. Önceki dünya düzeninden miras kalan kökleşmiş kabuller ve somut maddi şartlardan oluşan yapılar sarsılarak değişimin dinamiklerini serbest bıraktıklarında, farklı mümkün geleceklere uzanan kapılar aralanır. Anlam sistemlerinin ilkeleri ve destekledikleri çıkarlar, yeni dönemin mümkünleriyle karşılaştırılır. Ardından da takipçiler için red yahut kabullerden oluşan yol haritaları belirginleştirilir. Söz konusu ilkelerin ve çıkarların işaret ettiği hedefler/ülküler, temellendirilmiş tahayyüle yön verir.

Bu çerçevede, Covid-19'la içine girdiğimiz konjonktür, eski anlam sistemlerinin yeni ve/veya güncellenmiş meselelerle yüzleşmeleri, bunları yorumlamaları ve meydan okuma olarak gördükleri hususlarda da cevaplar üretmeleri için çağrı mahiyetindedir. Sürecin uzaması ve derinleşmesi, değişen çıkarları temsil eden yeni ideolojileri de sahneye davet edebilir. Bu durum, devletlerdeki iç iktidar kavgalarının ve dünya düzeninin genelindeki jeopolitik ve ekonomik mücadelelerin seyrini etkileyecektir. Bugünden bakıldığında, virüse karşı mücadelede bireyleri sürekli takip altında tutacak gözetleme tekniklerinin yeriyle ilgili tartışma, dünya düzeninin halihazırdaki tuzaklı görünümüne uygun, önemli ideolojik rekabet argümanlarını somutlaştırmaktadır. Devletler, dijitalleşmenin kendilerine sunduğu izleme yöntemlerini kamu sağlığı adına ne kadar yoğun kullanabilirler? Suçlunun hapishanede gözetlenmesine benzer biçimde, bulaşıcı hastalık taşıyanlar da

sürekli izlenebilir mi? Ya, henüz virüs kapmamış olsalar da, virüsün görüldüğü şehirde yaşamak vb. sebeplerle risk kategorisinde sayılanlar her adımlarında gözetlenebilirler mi? Risk kategorisinin sınırları daha geniş olabilir mi? Örneğin tüm vatandaşlar? Hangi uzunlukta bir müddet için? Mevcut salgın sönse bile, yeni virüslerin ortaya çıkma ihtimali mevcut değil mi? Bunları ânında fark ederek tedbir alabilmek gerekçesiyle gözetleme yeni normale dönüştürülebilir mi? Peki ne kadar yakından? Vücutla bütünleşerek kişilerin yükselen ateşi gibi biyometrik verilerini anında bir merkeze iletecek teknolojiler kullanılabilir mi? Devletleri bir kenara bırakalım, şirketler gönüllülük esasında bu tür verilere talip olurlarsa?

İlk bakışta bu sorular, gözetleme düzeyini, anlam ayrışması bakımından Doğu-Batı fay hattının simgesel unsurlarından biri olarak karşımıza çıkaracakmış intibaını uyandırsa da, somut tehdidin şiddeti arttıkça rakip büyük güçlerin birbirlerine benzeyeceklerini düşünmek daha gerçekçidir. Nitekim, daha önce ekonomi alanında yaşanan gelişmeler bu kanaati desteklemektedir. Örneğin, 2008 krizinden itibaren ABD'de piyasaya yapılan müdahaleler devletin rolünü Asya'daki örneklere yaklaştıracak doğrultuda değiştirmiştir. Güvenlik kaygısı arttıkça, otoriter ya da demokratik devletler özünde birbirlerine hayli yaklaşan politikalarda buluşabilmektedir. Bunlara ilaveten, güç ve zenginlik sahibi büyük, özel aktörlerin de kendi çıkarları ve dünya düzeni vizyonları doğrultusunda "büyük veri"nin peşinden koştukları sır değildir (Stiglitz, 2019). Bu iklimde, güvenlik-mahremiyet dengesinin insan onuruna yaraşır seviyede kurulması önemli bir taleptir ve rakip anlam sistemlerinin birbirlerine karşı üstünlük sağlamaya çalışacakları hususlar arasında yer alacaktır. Dijitalleşmenin sağladığı imkanlar sayesinde güvenlik, iş, eğitim gibi fonksiyonlar üzerinden "ev"in yeniden tanımlanması söz konusu olursa, kamunun salgınlar hakkındaki bilgi ihtiyacı da, sorumluluğu hane halkı ile paylaştırırken her türlü izleme mekanizmasını evin sınırları dışında tutacak bir tarzda düzenlenebilir. Dolayısıyla, mevcut tartışmalar bakımından, hem mahremiyeti hem de kamu sağlığını korumak hedefi erişilemeyecek bir ütopya değil, çıkarlar güçlü değerlerle terbiye edildiğinde halledilebilecek bir meseledir. Bu çerçevede, eve her türlü izinsiz girişi, kötü zan ve merak motivasyonlarından hareketle kişilerin mahremiyet alanlarının gözetlenmesini, ilkesel düzeyde reddedip mensuplarını bu doğrultudaki uygulamalar için motive edebilecek anlam sistemlerinin çekicilik kazanması beklenebilir.

Rekabet halindeki anlam sistemlerinin, cazibe ve etkinliklerini arttırabilmek için tecrübe ettiğimiz dönüşüme ait başka hangi parametrelere odaklanmaları beklenir? Cevaba, Covid-19'lu günlerin zihin ve ruhlarımızdaki akislerine kulak kabartarak yaklaşmayı deneyebiliriz. Virüs salgını, hayat-ölüm arasındaki dengenin gelişen bilimle ilki lehine gittikçe bozulacağına dair kabulün neredeyse tabu niteliği kazandığı, millî dayanışma halkaları gevşetilirken uzak ve yabancı coğrafyalar, ekonomiler, fikirler, inançlar ve insanlarla ilişki kurmanın dünya düzeninin tüm alanlarında

sınırsız teşvik edildiği on yılların ardından aksi istikamette güçlü bir rüzgâr estiriyor. Ölümün, kolektif bilinçteki ücra köşelere ötelenmiş bir nokta halinde silikleştirilmesini merkezine yerleştiren sistemik dünya tasarımı, şuurlarda sarsılıyor. Ölüm tehlikesi, hayatımızın akışını kökten değiştiren en önemli "günlük" gerçeğe dönüşürken, bağlantılılığın ciddî risk anlamına geldiği bir süreçteyiz. Güven ölçeğimizin sıfır noktasında ev var. Ondan mesafe ve zaman bakımından uzaklaştıkça, tehlikeyle yüzleşme ihtimalimiz artıyor. Bir yere dokunurken yahut soluk alırken virüsün ölüm tuzağına düşme, yakınlarımızı da düşürme korkusunu yaşıyoruz. Ekranlarımızda, dünyadaki hangi büyük güç Covid-19'la tuzak kurmaya çalıştığı için bu hallere geldiğimize dair tartışmaları dinliyoruz. Gözde turist adreslerinden gelen günlük ölüm rakamları, küresel çağın şehir ve coğrafyalarına dair ışıltılı imajları zihinlerimizde solduruyor. Bağlantılılığın sembolü sayılan küresel kurumlar ve AB gibi örgütlenmeler, salgının baskısı altında bir kez daha arz-ı endam eden dayanışma kusurları ve iç çekişmelerle prestijlerini eritiyorlar. Geleceğe dair artan kaygılarımızı hafifletecek haberlerin adresi olmaları imkânsız. Sistemimiz, evin hayatımızdaki yerini en aza indiren bir tüketim toplumu formatına ayarlı olduğu için kepenklerin indiği her gün maliyetler katlanarak artıyor. Evde, güvenli alanımızda kalabilmemiz dışardan destekle mümkün. Bunun için de yüzümüzü kendi başının derdine düşmüş uzak coğrafyalara değil, ailemize ve mali kaynaklarını içerden, milletten devşirmek durumunda olan devletimize dönüyoruz. Söz konusu çevrimi de dünyanın önemli kısmı, birlikte yaşıyor. İçine girdiğimiz tüneldeki yolculuğumuz kısa sürse bile dönemin hatıraları dünyaya bakışımızı etkileyecektir. Uzadığı ve tekrarlandığı takdirde ise ölüm-hayat, güvenlik, ekonomi ve kimlikle ilgili sıraladığımız kaygılara cevap verebilecek biçimde kendisini konumlandıran, vurgularını yenileyen anlam sistemleri çekiciliklerini arttırabilirler.

5. SALGININ MUHTEMEL ETKİLERİ VE TÜRKİYE: TEHDİTLER VE FIRSATLAR

Yukarıdaki değerlendirmelerimizin ışığında, Türk milletini nelerin beklediğini söyleyebiliriz? Türkiye, ufkunda beliren yeni geleceğin kuruluşuna nasıl katılabilir? Daha önce de dile getirdiğimiz gibi, düşüncelerimizi bu hususlar üzerinde derinleştirebilmek için tüm insanlığın merak ettiği şu soruların cevaplarına yaklaşabilmemiz lazım: Virüsle henüz ilk istasyonuna ulaşmakta olduğumuz yolculuğumuz ne kadar sürecek, bu esnada hangi şiddetle sarsılacağız? Bir müddet sonra seyahatimizi, başlangıç noktasına geri dönmeyi planladığımız uğursuz bir gezi gibi mi, yoksa yolda tecrübe edeceğimiz kişisel, toplumsal ve küresel dönüşümlerden bazılarını benimseyerek evimizi ulaştığımız yeni menzilde inşayı arzulayacağımız bir göç şeklinde mi göreceğiz? Yahut buna mecbur mu kalacağız?

Her halükârda, Türkiye'nin salgın sonrası dünyasında etkin bir siyaset izleyebilmesi için virüsle imtihanını mümkün olan en az can kaybı ve ekonomik zararla atlatabilmesi lazım. Bu gerçekleştirilebildiği takdirde,

bölgesel ve küresel güç-meşruiyet denklemlerinde Türkiye lehine fırsatlar doğabilir. Örneğin Türkiye; komşularından hayli güçlü bir kamu sağlığı alt yapısına sahip olması sebebiyle, yakın coğrafyasında ve özel ilişki geliştirdiği bölgelerde etkinliğini arttıracak, taraf olduğu bazı çatışmalardaki statükoyu lehine değiştirecek sonuçlar alabilir. Zira Türkiye, salgının zaten kıt olan kaynaklarını zorladığı bölgelerin sakinleri nazarında, sağlık ordusu, tesisleri ve dönmeye devam eden ekonomik çarklarıyla daha çok çekicilik kazanacaktır. Covid-19'un, Suriye-Irak'tan başlayarak Türkiye'nin muhtelif bölgelerdeki nüfuzunu sınırlamak isteyen büyük güçleri ve bölgesel aktörleri gittikçe daha fazla iç meselelerine odaklanmaya zorlaması ihtimali de mevcuttur. Bu devletlerle işbirliği yapan yerel unsurlar daha fazla yardıma ihtiyaç duyacakları bir dönemde, müttefiklerinin kayıtsızlığıyla tanışabilirler. Ayrıca, namlusunu Türkiye'ye doğrultan terör örgütleri, denetledikleri coğrafyalarda sivil nüfusun artan tepkileriyle yüz yüze gelebilecekleri bir döneme giriyorlar. Çünkü bu yapılar, yaygın ve ölümcül sonuçlar doğuran virüs salgını gibi bir krizi yönetebilecek ne alt yapıya ne de kaynağa sahipler. Sivil nüfus, Türkiye'nin kontrolündeki alanlarda sunulan sağlık hizmetlerini ve ekonomik yardımları terör örgütlerinin başarısızlıklarıyla kıyaslayacaktır. Baskıyla sadakat devşirenler, gücün askeri olmayan yönleri üzerine kurulu meşruiyet terazilerinden her zaman çekinirler. Bu denklemde hayat kurtarma kapasitesiyle zorlayıcı gücünü birbirlerine kalkan yapabilecek olan Türkiye, salgının ortaya çıkarabileceği yeni gerçeklere dayalı propaganda ve diplomasi becerilerini de seferber ederek önünü kesen düğümlerin üzerine gidebilir.

Bu esnada petrol fiyatlarının düşük seyretmesi, Türkiye'nin ithalat faturasını hafifletirken güneyindeki petrolle finanse edilmek istenen örtülü/açık harita mühendisliği çabalarını zayıflatacak, Doğu Akdeniz'deki Türkiye karşıtı koalisyonun hidro-karbon kaynaklarıyla ilgili planlarına da zarar verecektir. Güvenliğini en çok tehdit eden jeopolitik nitelikli krizlerin donduğu şartlarda Türkiye, Covid-19'un vurmakta olduğu darbeyi hızlı atlatabilirse, deneyimli kapasitesini özel nitelikli ilişkiler yürüttüğü ülkelerle işbirliğini derinleştirmek amacıyla kullanabilir. Kriz zamanlarında hayatta tutma yeteneklerini geliştirip paylaşarak çekicilik kazanmak, sonrasında nitelikli sağlık turizmi vb. yollarla ekonomik kazanç imkanlarının ve diğer sektörlere yayılabilecek yeni ortaklıkların kapısını açabilir. Ancak olumsuz ihtimal gerçekleşir, Türkiye salgının ekonomik ve psikolojik maliyetleri altında ezilirse dışardan içeriye doğru bir kayıplar ve istikrarsızlık silsilesiyle yüzleşilebileceğini de hatırda tutmak gerekiyor.

Dünya düzeninin tuzaklı evreleri, rakip başat aktörler arasındaki rekabet bağlamında küçük ve orta ölçekli devletleri hedef alan nüfuz mücadelelerinin sürat kazandığı dönemlerdir. Eğer bu devletler, kriz zamanlarındaki bazı temel ihtiyaçlarını paylaşılan tarih ve kimlik gibi köprüler sebebiyle özel değer verdikleri, kapasitesi yüksek paydaşlarından tedarik edebilirlerse büyük güçlere karşı bağımsızlıklarını daha kolay muhafaza ederler. Teorik anlamını ve potansiyellerini bir başka yerde

tartıştığımız (Okur, 2018), Türkiye'nin tarihsel dünyalarının parçası mahiyetindeki coğrafyalara bu bakımdan dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin; daha önce de borç kriziyle sarsılan AB'nin Covid – 19'la içine düştüğü durum, ABD-Avrupa ilişkilerinin son dönemdeki gerilimli niteliği vb. parametrelerle birlikte göz önüne alındığında, Balkanlar'da meydana gelebilecek bir güç boşluğunun üretebileceği yeni dalgalanmalara hazır olmak lazım. Benzer şekilde, Kuşak Yol projesi ard alanındaki nüfuz mücadelelerinin mahiyetinde de değişiklikler gözlenebilir. Asya'nın artan ağırlığı karşısında, başta Türk ve Müslüman nüfuslu devletler olmak üzere, görece küçük aktörlerin içinden geçtiğimiz süreci bağımsızlıklarını anlamsızlaştıracak fiili çözülmeler yaşamadan atlatmaları Türkiye için önemlidir. Salgının bu hat etrafındaki evrimini yakından izlemek ve kamu otoritesinin zaafına yol açabilecek kaos senaryolarına karşı iletişim ve dayanışma kanallarını her zamankinden açık tutmak yerinde olacaktır.

Büyük aktörlerin virüs salgınının başından itibaren izledikleri politikalar değerlendirildiğinde, dünya düzeninin işbirliğine önem verilecek bir mecradan ziyade, karşılıklı "tuzaklamaların" daha da şiddetleneceği bir yöne doğru evrileceğini varsaymak makul gözüküyor. Gerilimli güç geçişi dönemlerinde, hegemonik liderlik uğruna çekişen aktörlerin dikkatlerini küresel düzeni tehdit eden sorunların herkes için çözümüne değil, kendi güç parametrelerine etkisine ve hasımlarına vereceği zarara odaklamaları daha muhtemeldir. Kriz bahanesiyle nüfuz alanlarını genişletmek, propaganda yapmak vb. için yürütülebilecek yardım kampanyalarının bu temel motivasyondan uzaklaşma şeklinde yorumlanması doğru olmayacaktır. Salgının ilk evrelerinden şu ana kadar Çin ve ABD arasında yaşananlar, bu durumu doğrular niteliktedir.

Türkiye, Covid-19'un kısa vadeli ekonomik sonuçlarının yanı sıra, orta ve uzun vadede sebep olabileceği sektörel dönüşümlerden de etkilenecek. Ekonomik hayatın pek çok köşesinde, ama en çok da eğitim ve hizmetler alanında devam eden dijitalleşme sürecinin ivme kazanacağı beklentisi yaygın kabule ulaşmış vaziyette. Hayli zamandır devam edegelen, dijitalleşme/yapay zekâ ve robotik teknolojilerinin ön planda olduğu Endüstri 4.0'la ilgili tartışmalara artık çok güçlü bir kamu sağlığı boyutu da eklenmiş bulunuyor. Covid-19'un tesirinden ne zaman çıkabileceğimizi henüz bilmiyoruz. Ama, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, yaşadığımız bu tecrübeden sonra virüs salgınlarının belirli aralıklarla tekrarlanabileceğine yahut biyolojik savaşlar çağının kapımızı çalabileceğine dair kaygılarımız diri kalacaktır. Dolayısıyla, uzun süreli eve kapanma ihtimallerini de düşünerek alt yapımızı yenileyecek bir planlamaya ihtiyaç duyacağız. Eğitim, üretim, ticaret vb. insan faaliyetleriyle ilgili süreçlerin mümkün olduğu kadar geniş kısmını evden yürütebilecek teknolojilere sahip olmak bir güvenlik garantisine dönüşecektir.

Bu noktada, dijitalleşme söz konusu olduğunda dile getirilen bazı eleştirileri şu hakikatin prizmasından değerlendirmek yerinde olacaktır: Sanayi Devrimlerinin tarihi bize teknolojik gelişmenin saatinin geriye

çevrilemediğini göstermektedir. Bugün vazgeçilmez kabul ettiğimiz pek çok alışkanlığımız, bir ya da en çok iki kuşak önce hayat tarzımızın gündelik parçaları saydığımız başka unsurların yerine yeni teknolojilerin zorlamasıyla ikame edilmişlerdi. Tarihi tecrübemiz, teknolojik dönüşümler karşısında kök değerlerimizin tezahürü olan kimlik hususiyetlerimizi koruyup geliştirebilmek bakımından en iyi yolun, değişimin dinamiklerini ve potansiyellerini iyi yorumlayarak ihtiyaç ve isteklerimize uygun bir tasarım çerçevesinde yönlendirmeye çalışmak olduğunu söylüyor. Bunları hesaba katan düşünce üretimi süreçleri, "temellendirilmiş tahayyül" gayretleri canlı tutulursa, yalnızca önümüzdeki problemleri çözecek yöntemler geliştirilmiş olmaz, aynı zamanda da Türkiye'nin dünya düzeninin tuzaklı evresine kendi sözü, imkanları ve yol haritasıyla giren bir güce dönüşmesinin önü açılabilir.

Sonuç

Peki nereden başlamalı? İlk yapılması gereken şey, Covid-19'un sebep olduğu büyük kapatma sırasında başvurulan dijital süreçlerin kuvvetli ve zayıf yönlerini içeren geniş çaplı bir değerlendirmedir. Türkiye, eğitim, ekonomi, güvenlik gibi alanlarda dijitalleştirdiği hizmetlerin hangilerinden iyi verim aldı, hangileriyle ilgili ne türden sorunlarla karşılaştı? Böyle bir inceleme bize, bazı faaliyetlerin tekrar eski yöntemlerle yürütülmesine gerek kalmadığını gösterecektir. Eğitim ve hizmetler gibi kimi sektörlerde de uzun süredir tasarlanan ancak bir türlü hayata geçirilemeyen verimliliği arttırıcı bazı reformlar için alt yapının oluştuğu fark edilecektir. Örneğin; binalara, içlerindeki ekipmanlara, bunların idamesine, bu binalara ulaşmaya, yakınlarında barınmaya ihtiyaç kalmaksızın ve nitelik düşürmeden öğretim yapabileceğimizi gördüğümüz alanlarda niçin tekrar eskiye dönelim? Üstelik, dijital çağın gençlerinin bilgiye odaklanma ve öğrenme sürecine ekran başında katılma motivasyonlarının sınıftan daha yüksek, öğreticilerin daha disiplinli ve titiz olduklarını görmüşsek? Her halükârda, konunun uzmanlarına başvurularak yapılacak ciddi ölçüm ve değerlendirmelerin sonucunda tasarruf edilecek kaynaklar, tasarlanan dönüşüme aktarılabilir ve yenilenme süreci ivmesini koruyarak hedefine ilerleyebilir.

Bu çerçevede, jeopolitik/güvenlik, ekonomi ve anlam sistemleri üçlüsünü, (mümkünse müştereken) ilgilendiren, başarıyla yürütülebildiği takdirde dünya düzeninin yatay ve dikey düzlemlerinde dönüştürücü rol oynayabilecek öncü projelerin seçimi önem kazanacaktır. Hazırlanmamız gereken güvenlik tehditleri, yüz yüze olduğumuz teknolojik dalganın özellikleri ve üzerine titrediğimiz anlam sistemimiz beraberce düşünüldüğünde, "Türk Evi"nin inşâsı bunlardan biri olabilir. Esasen başlı başına ele alınması gereken bu teklifin ana hatlarını şu şekilde özetleyebiliriz: Sanayi devrimleriyle beraber tecrübe etmeye başladığımız sancılı değişimler, üretim tarzları ile aile dahil önemli toplumsal kurumlar arasındaki güçlü ilişkiyi gözler önüne serdi. İnsanlığın bu uzun macerası, bir yönüyle evin dönüşüm hikayesi olarak da okunabilir. Tarıma dayalı ekonomilerin hâkim olduğu pek çok toplumda geniş ailelerin birlikte

yaşadığı ev, barınma, dinlenme, fizikî ve duygusal tatmin, neslin çoğalması gibi fonksiyonlarının yanı sıra üretim, eğitim ve güvenlik gibi alanlarda da etkin, henüz kompartımanlara ayrılmamış hayatın merkeziydi. Üretim için ana çalışma mekânı, çoğu zaman evin hemen dışında ya da yakınındaki tarım arazileri, zanaatkar üretimin yapıldığı küçük atölyeler ve esnaf dükkanlarıydı. Yaygın merkezi eğitim sisteminin bulunmadığı dönemlerde üretim araçlarının kullanımı dahil pek çok önemli becerinin kazanılması için gerekli eğitim de aile çatısı altında veriliyordu. Devlet otoritesinin taşraya doğru seyrelmesi gerçeği sebebiyle icabında silah kullanabilecek aile üyeleri rutin güvenlikten sorumlu sayılıyor, kimi yerlerde evin mimarisi de buna uygun biçimde tasarlanıyordu. Birey, "hane halkı"nın parçası olarak kimliğini ve geleceğini inşa ediyor, bahsettiğimiz temel alanlarda toplum ve devlet kumaşının ilmekleri "hane" ile dokunuyordu (Flanders, 2014).

Modernleşme süreci, ev, iş, eğitim, güvenlik gibi alanlar arasındaki bağların niteliğini yeniden belirledi (Chambers, 2020). Hâkim liberal versiyonunda birey-hane ilişkisi yerine birey-piyasa ilişkisini sistem tasarımının temel yapıtaşına, "atomuna" dönüştürdü. Karşılığında daha çok ekonomik zenginlik, güvenlik ve özgürlük vadetti. Kitle üretimi ve tüketiminin temerküz ettiği büyük şehirlerde toplanmak zorunda kalan nüfus için ev, çekirdek ailenin mekanıydı (Rosner, 2020). Eğitim, sağlık, güvenlik… Dev şehirler bunların hepsine en nitelikli ulaşılabilecek adresler olarak yükseldi. Dünya düzeninin tuzaklı evresinde iki rakip şeklinde konumlanan aktörlerin "atomlarına" baktığımızda da kaba hatlarıyla bu manzarayı görmekteyiz. ABD'de liberalizminin birey-piyasa ilişkisini merkeze alarak inşa ettiği düzene âşinayız. Bunun sosyolojik karşılığı olarak, günümüzde yetişkin Amerikalıların yarıya yakını bekar ve yine yetişkin nüfusun üçte biri yalnız başına yaşıyor (Harris, Borders ve Harris, 2019). Gittikçe büyüyen bu kitle için ev, tek kişilik barınma alanına dönüşmüş vaziyette. Avrupa'da pek çok ülkede bekarlık ve yalnız yaşama oranları ABD'dekine yakın yahut onun üzerinde seyrediyor. Tek çocuk politikası yürüten Çin de, gelişmiş gözetleme araç ve politikalarıyla totalitarizme doğru ilerleyen otoriter yönetim modeli altında, birey-devlet kapitalizmi merkezli bir sistem inşa etmekte. Bugün Çin, sayıları ve nüfus içindeki oranları hızla artan, tek kişilik evlere talip 200.000.000 yetişkin insanla dünyanın en geniş bekar nüfusuna sahiptir (Sethi, 2019).

Covid-19'un sebep olduğu ve müddetini hala kestiremediğimiz büyük kapanma, kapitalizmin dinamiklerince şekil verilen bu küresel eğilimleri aksi doğrultuda bükerek Türkiye'de de "ev"i yeniden hayatımızın merkezindeki mekân haline getirdi. Osmanlı Devleti'nin en uzun yüzyılından bu yana, İslam iman ve medeniyet dairesi içinde şekillenen kültürel tecrübemiz ile Batı modernliği arasındaki başat gerilim alanlarından biri, ev-aile meseleleri olagelmiştir (Bertram, 2008). Geçmişi iki asra yaklaşan bu uzun tartışmada ilk kez hayatın maddi yönüyle ilgili gereklilikler ve bunları destekleyen teknolojiler, "eve dönüş"ten yana konumlanıyorlar. İşaret ettiğimiz hizalanmayı, ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz. Salgının dünya

üzerindeki yayılımına bakıldığında, büyük şehirlerin en riskli alanlara dönüştüğünü görüyoruz. Nüfus daha küçük yerleşim birimlerine ve kırsala doğru yayıldıkça sosyal temas vesileleri azalmakta, virüsün teşhisi ve sınırlanması için ihtiyaç duyulan zamanı kazanmak kolaylaşmaktadır. Alışılmışın aksine, taşranın merkezden korunaklı olduğu bir tehditle yüz yüzeyiz. Büyük kapanma, gıda güvenliği sebebiyle de kırsalın önemini arttırıcı sonuçlar doğuruyor.

Kasabada ya da şehirde, en korunaklı olduğumuz mekan ise evimiz. İş yerinden, sosyal hayattan vb. tanıdığımız herkesle sosyal iletişimimiz mesafeli. Psikolojik güvenliğimiz/sıhhatimiz bakımından ihtiyaç duyduğumuz yakından insani iletişimi yalnızca "hane halkı" ile sürdürebiliyoruz. Gelişen teknolojinin, en azından bazı sektörlerde, işle ilgili görevlerimizi evden eksiksiz yapabilmemize imkân sağladığını yaşayarak gördük. Çok kısa zamanda, ülke ölçeğinde yaygın bir uzaktan eğitim tecrübesi edindik. Bu noktadan bakınca, sanayi devriminin 4.0 evresinde gelişmekte olan imkanlar, asırlara yayılan uzun bir dönüşümün ardından bizi adeta aldığı yerin yakınlarına bırakabilecekmiş hissine kapılıyoruz. Ev, çatısı altındaki hane halkının üretim ve eğitim faaliyetlerine, güvenli kılınmasına, birincil ilişkilerin sıcaklığıyla sosyalleşmesine imkân sağlayan merkez mekâna, toplumsal hayatın yeni "atomuna" dönüşecek şekilde evrilebilir mi?

Yalnızca biz değil, insanlığın önemli kısmı henüz kısa sayılabilecek bir zaman dilimi için de olsa bu soruların önünü açan objektif bir gerçekliğin parçasına dönüştü ve deneyimlerini, âit yahut yakın hissettiği farklı anlam sistemleri etrafında yorumlamaya başladı. Tek kişilik evlerdeki bekleyişle, zamanın geniş ailelerin meskenlerindeki akışı şüphesiz aynı şeyler değil. Aile zamanı/iş zamanı/eğitim zamanı arasındaki duvarların yıkılışı kalıcılık kazanacaksa, maddi şartların yanı sıra anlam sistemlerince telkin edilebilecek sosyal ve kültürel normlar, beklentiler ve davranış kodlarıyla da desteklenmek durumunda. Ferdi, ailedeki statüsünü ve rollerini dikkate alarak tarif eden Müslüman toplumların geniş kesimleri, sosyal dokuları ciddi ölçüde farklılaşmasına rağmen, genel hatlarıyla tasvire çalıştığım dönüşümü geleneksel kodlarıyla uyumlu görüp en kolay içselleştirebilecek grubu teşkil ediyorlar. Ancak başarılı örnekler için uygun sosyolojik zeminin, orta gelir düzeyinden sıyrılmaya başlamış, dijital teknolojiyi kendi ihtiyaçları doğrultusunda üretebilme yönünde ilerleyerek gerekli çeşitliliğe sahip iş havuzu inşa edebilmiş bir ekonomik ve teknolojik alt yapı ile bütünleşmesi lazım. Çerçeve böyle çizildiğinde, öncelikle bakılması gereken yerin Türkiye olması doğaldır. İlk üç sanayi devrimi boyunca hayatlarını kazanmak için hanelerinden çıkıp "gurbete" düşen Türkler, virüsün vurduğu dünya düzeninin harabeleri arasından evlerine giden yolun açıldığını görebilecekler mi? Batı ve Doğu merkezli dünya düzeni tasarımlarının karşısında, fıtrata uygun yeni bir medeniyet iddiasıyla var olmak isteyenler, zamanla kendilerine yalnızca cari dengelerdeki değişimlerin yardımcı olamayacağını kavrayacaklardır. Böyle bir iddia, sistemin temel yapıtaşı,

yani "atomu" üzerinde çalışılmasını gerekli kılıyor. Zira bu düzeydeki değişim, sistemin de bütünüyle değişimi anlamına gelir. Mevcut süreçteki muhtemel fonksiyonlarına işaret etmekte olduğumuz Türk Evi eksenli çalışmalar, bu yolda değerli bir adım olabilir.

Yüz yıl önce de Türk Evi, karşı konulamaz sayılan maddi değişimlerin mecbur ettiği 'yeni hayatla' kendimiz kalmaya gayret ederek yüzleşmek niyetindeki aydınlar tarafından telaffuz edilen bir projeydi. Bu esnada kapitalist sistemin merkez ülkeleri Endüstri 2.0'ın eşiğindeyken, Osmanlı Devleti son demlerini yaşamaktaydı. Türk Evi'nin bir *proje* olarak anılması, aynı zamanda ekonomik ve siyasi temelli toplumsal dönüşümlerin, altında yaşadığımız çatıyı örselediğini ve karşılık vermekte zorlanacağı yeni ihtiyaçlarla sınadığını kabullenmek demekti. Nitekim, Yahya Kemal Beyatlı ve Türk Ocağı Reisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in "her Türk'ün hayaline nakşettirilecek" bir Türk Evi tasavvuru için girişimde bulunmaları (Beyatlı, 1980:124-127), yeni hayatı kabullenirken eskinin stilize edilmiş çizgilerini yanı başımızda tutacak bir mekâna dayanma ihtiyacının sonucuydu. Ahmet Haşim'in, "Müslüman Saati"yle (Haşim, 1988) modernitenin parçaladığı zaman tasavvurumuza yaktığı ağıdın, yitirdiğimiz mekanımız için tekrarlanışı gibiydi. Kimlik kaybı endişesini yansıtan bu çağrının yankısı, aradan uzun müddet geçmesine rağmen unutulmamış, değişik teklif ve teşebbüslere ilham vermiştir (Çetin, 2014) (Ağaoğlu, 2018).

Bugün Türk Evi'nden bahsederken bu duyarlılığı hafızamızda taşıyor, ancak dünkülerden farklı olarak eski mekanımızı dağıtan maddi şart ve imkanlardaki değişime dikkat çekiyoruz. Tekrara düşmek pahasına özetlersek; evi aynı zamanda iş, eğitim ve güvenlikle ilgili fonksiyonlara da sahip bir mekân, geniş aile hayatını da ekonomik, sosyal ve psikolojik kuvvet kaynağı haline getiren yeni dinamikler demetiyle yüz yüzeyiz. Mevcut salgının sebep olduğu eve kapanma süreci atlatılsa bile yeni virüslerden yahut biyolojik silahlardan kaynaklanabilecek benzer tehditlerin ufkumuzdan silinmeyeceği beklentisi güçleniyor (Howard, 2020). Ev, bugün olduğu gibi yarın da en önemli sığınak vazifesini yerine getirecek. Gittikçe daha çok meslek dalında kısmen yahut bütünüyle evden çalışılabildiğini, daha fazla eğitimin evden verilebildiğini göreceğiz. Zamanımızı, Haşim'in şikâyet ettiği modern mesai saatinin tek tip akışının dışına taşan bir esneklikle kurabileceğiz. Ev, tıpkı modern dönem öncesindeki gibi, aynı zamanda güvenlik alanı, işyeri ve dershaneye dönüştükçe, mimariden ev içi işbölümüne ve ilişkilere uzanan geniş bir yelpazede yenilik ihtiyacıyla yüzleşeceğiz.

Meselenin projelendirmeyle ilgili kısmı da burada karşımıza çıkıyor. Mimaride, çoklu işlevine uygun, dijital alt yapısı güçlü ev tasarımları üzerinde düşünülmesi gerekecek. Türk Evi, devamlılık hissimizi perçinleyecek bir estetiğe, iş ve eğitim gibi çoklu maksatlar için kullanılabilecek alanlara ve evdeki yeni hayatın cazip kılacağı geniş aileye uygun bir iç mantığa ihtiyaç duyacak. Mevcut evlerimizi mümkün olan en az maliyetle yeni işlevlerine hazırlayacak düzenlemeleri de talep edeceğiz.

Zamanla, büyükşehirlere bağımlılığı azaltan yeni iş ve eğitim düzeni, merkez-taşra ilişkilerinin mahiyetini dönüştürebilir. Ayrıca, Türk Evi gibi site düzeninde yitirdiğimiz mahalleyi de daha fazla konuşuyor olabileceğiz. Meselenin aile içi işbölümü, hukuk, ekonomi ve aileyi aşan toplumsal ilişkilerle ilgili boyutları üzerinde de çalışılması gerekiyor.

Merkezine Türk Evini alan büyük dönüşüm ihtimalinin projelendirilmesi hususundaki geniş teferruat, yazımızın sınırları dışında. Buradaki hedefimiz, ufkumuzdaki gelişmelerin mümkünler alanına dahil ettiği, gerçekleşmesi için bilinçli çabalara ihtiyaç duyan bir potansiyele işaret etmekle sınırlı. Yazımızın ilk kısmında belirttiğimiz gibi; Covid-19 tarzındaki büyük krizler insan topluluklarının karşısına dönüm noktaları çıkarır. Mümkün geleceklerin sayısını ve doğrultularını, bir önceki dönemden miras kalan maddi ve sosyal yapılar ile krizin varlık kazandırdığı yeni somut koşulların etkileşimi belirler. Kavşaktaki toplumların, ihtiyaçları ve imkanlarından hareketle temellendirdikleri tahayyüllerine, bağlısı oldukları anlam sisteminin değerleri istikamet gösterir. Bu tercihler somut modellere dönüştükçe, başka toplumların da benimseyebileceği çözümler halinde insanlığa sunulurlar. Dolayısıyla, büyük krizlerin ortaya çıkardığı yeni maddi gerçeklikler tek tip sonuçlar dayatmazlar, milletlerin tercihlerine ait çizgiler taşıyan farklı modelleri destekleyebilirler. Virüs salgınını takip eden dönemde de hadiselerin böyle akması beklenir.

Türkiye için yatay düzlemdeki câri güç dalgalanmalarını takip etmek ve bunlardan avantaj sağlamaya çalışmak önemlidir. Ancak, dünya dengelerindeki ağırlığımızın kalıcı biçimde arttırılması, kaynak ayrılana kadar üzerinde iyi düşünülüp çalışılmış, karar verildikten sonra da uzun yıllar boyunca ısrarla uygulanacak özgün projelerin semeresinin alınmasıyla mümkündür. Türk Evi'nin hak ettiği yer de, çerçevesini ihtiyaçlarımızın, imkanlarımızın ve tercihlerimizin çizeceği bu nitelikte bir listenin üst sıralarıdır. Covid-19'la başlayan kapanma uzarsa yahut birkaç yıl sonra yeni ve benzer/daha şiddetli bir virüs dalgasıyla sarsılırsak bu türden projeler tüm dünyada ciddi kamu kaynakları ayrılan önceliklere dönüşürler. Bununla birlikte bahsettiğimiz ölçekteki bir sosyoekonomik dönüşüm süreci, dijital kanallar üzerinden yapılabilecek işlerin belirli bir miktara ulaşmasına, evlerin, hatta proje bakımından uygun ama metruk kimi eski yerleşimlerin gerekli yeni teknolojiler ile tahkimine, zihniyet ve değerler alanındaki değişimlere vb. ihtiyaç duyacaktır. Bu eşiğe erişim sürecinde, temel tasarımların tamamlanması, ilk örneklerin toplumla tanıştırılması, inşasına girişilen geminin sel geldiğinde hazır olmasını sağlayacaktır. Akıl gözümüz, şimdikinden de büyük dalgalar kabardığında sığınacak güçlü bir çatı arayacağımızı ihtar ediyor. Yine, dünyanın türlü tuzaklarının duvarlarından aşamayacağına inandığımız küçük gök kubbemize, evimize doğru koşacağımızı…

Kaynakça

Ağaoğlu, Ç. (2018). *Kıbrıs-Afrin Hattı, 1878-2018*. Hiperlink Yayınları

Andersen-Rodgers, D., Crawford, Kerry F. (2018). *Human Security: Theory and Action*, Rowman & Littlefield.

Bertram, C. (2008). Imagining the Turkish House: Collective Visions of Home, University of Texas Press.

Beyatlı, Y. K. (1980). Türk Evi, *Yahya Kemal'in Dünyası*, (Ed. S. Ünver), Tercüman Yayınları

Chambers, D. (2020). *Cultural Ideals of Home: The Social Dynamics of Domestic Space*, Routledge.

Çetin, M. (2014). 'Yeni Sınıf'ın Kentsel Katliamı! *Türk Yurdu*, 103(319).

Drezner, D. (2011). *Theories of International Politics and Zombies*, Princeton University Press.

Flanders, J. (2014). *The Making of Home: The 500-year Story of How Our Houses Became Homes*, Atlantic Books.

Flechtheim, O.K. (1966). *History and Futurology*. Meisenheim am Glan: Anton Hain Verlag.

Gildart, C. (1929). The Roman Military Road System. *The Military Engineer*, 21(117), 256- 258. www.jstor.org/stable/44573117

Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press.

Hagamen, L. (2017). Economy, Community, and Place. *Communities*, (175), 31-33. https://search.proquest.com/docview/1907289275?accountid=17384

Harris, K. L., Borders, A.L. ve Harris, K.N. (2019). The Proliferating Singles' Population and Its Impact on a Transformative Marketing Landscape, *Journal of Managerial Issues*, 31(3).

Haşim, A. (1988). *Üç Eser: Bize Göre; Gurebâhâne-i Laklakan; Frankfurt Seyahatnamesi*, MEB. ss.102-104.

Helmer-Hirschberg, O. (1967) *Analysis of the Future: The Delphi Method*. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/papers/P3558.html

Howard, A. (2020). The Pandemic And America's Response To Future

Bioweapons, *War On the Rocks*, May 1, 2020, https://warontherocks.com/2020/05/the-pandemic-and-americas-response-to-future-bioweapons/

Jantsch, E. (1967). *Technological Forecasting In Perspective*. Organisation for Economic Co-operation and Development.

Kent, S. (1966). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton University Press.

Löfflmann, G. (2013). Hollywood, the Pentagon, and the Cinematic Production of National Security, *Critical Studies on Security*, 1:3, 280-294.

Okur, M. A. (2015). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk: Tarihsel Dünya Düzenleri ve Irak'ın İşgali*, Ötüken Yayınevi.

Okur, M. A. (2016a, 18 Kasım). Amerikan Milliyetçiliği ve Glonasyonalizme Geçiş. *Yeni Şafak*. https://www.yenisafak.com/hayat/amerikan-milliyetciligi-veglonasyonalizme-gecis-2566077

Okur, M. A. (2016b). Karmaşa Çağında Organski'yi Hatırlamak: Doğu Avrupa'daki Gerilimlerin Küresel Bağlamı. M. Şahingöz ve A. Alp(ed.) içinde, *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* (ss.139-148). Türk Yurdu Yayınları.

Okur, M. A. (2018). Güvenlik Çalışmaları, Büyük Kararlar Ve 'Dünyalar İçindeki Dünyamız': Tarihsel Kırılma Sürecinin Düşündürdükleri. M.A. Okur(ed.) içinde, *Güvenlik: Kargaşa ve Belirsizlik Çağından Nereye* (ss.11-49). Kocav Yayınları.

Organski, A. F. K. (1968). *World Politics*. Second Edition. New York, NY: Alfred A. Knopf

Rindzevičiūtė, E. (2016). A Struggle for the Soviet Future: The Birth of Scientific Forecasting in the Soviet Union. *Slavic Review*, 75(1), 52-76. doi:10.5612/slavicreview.75.1.52ız.

Rosner, V. (2020). *Machines for Living: Modernism and Domestic Life*, Oxford University Press.

Šehović, A. B. (2018). *Reimagining State and Human Security Beyond Borders*, Palgrave Macmillan.

Sethi A. (2019) Key Segments of Chinese Consumers. In: *Chinese Consumers*. (A. Sethi) Palgrave Macmillan.

Stiglitz, J. (2019). *People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*, W. W. Norton & Company.

Extended Abstract

This article addresses the changes that COVID-19 may lead in the world order and the possible impacts of those on Turkey, with an analytical approach. The study also focuses on some preparations and planning that countries can engage in line with their new future expectations which have changed with the outbreak.

In the introduction part, the information pollution that we have encounter in the discussions around COVID-19 is criticized. Then a reasonable forecasting method, called "grounded imagination", is proposed. It is stated that this kind of approach, which combines the technical nature and qualities of sudden outbreaks, the context in which they arise and the goals of the self who thinks about potentialities of them, can help for reasonable predictions.

In the first part of the article, a simplified understanding model design which will enable us to follow the changes in the world order is presented. Accordingly, the context of the great epidemic and the transformations it can trigger should be observed primarily in the following three main categories: i) geopolitics, which has been described wide enough to embrace the various layers of security, ii) economics, and iii) systems of meaning, which we consider political thoughts as part of them. If the crises that disrupt the usual flow of life are changing the balance of power and legitimacy criteria among the great players of the world order, we can say that we are moving towards a new order in the “horizontal plane”. Similarly, if the relations of power and legitimacy in the “vertical plane” that is observable to us from the internal struggles of the mentioned actors are shaken, it means that we face with an important process of change again.

If the actors (states, companies, organizations etc.) who struggle with each other in the main fields of the world order do not differ in their approach to the general parameters of the system, the issue at hand is just such a routine change in the usual game that one player will be replaced by another and the power relations between the identical actors will be rearranged. But if the challenger builds his fight on the rejection of fundamental principles of world order, there is also a change in the parameters of legitimacy. The new distribution of power means the transition to a new order. The logic of vertical changes is similar too.

In the study, this analytical framework is used in answering the question how the main parameters of the world order were when the COVID-19 outbreak started. We described the logic of power in hegemonic systems through its relations with the production process of public goods and

referred to the power transition theory to analyze the current times of change in the horizontal plane. In the vertical plane, we have interpreted the rise of the glonationalist, left and right populist movements as indicators of legitimacy-based questioning momentum in the old central geographies of the World Order.

In the second part, the possible geopolitical effects of COVID-19 that has emerged in this historical context are analyzed. It is suggested that there is a connection between the duration and depth of the outbreak and its possible effects on the system. The expectation that the geopolitical relations in the horizontal plane will become more tense prevail. In the vertical plane, while most of the public authorities from the northern tier countries increase their power and renew legitimacy, there is a possibility that weaker states with limited resources will seek more foreign aid to restore order in their country.

In the third part, the interpretation of the possible consequences of the virus outbreak from the perspective of international political economy is dealt with. As you can see in the example of the oil industry, it is expected that the need for digitalization will gain momentum as some sectors enter the crisis. Lockdowns for security reasons lead to widespread implementation of distance learning and home working practices. The rise of artificial intelligence-robotics technologies which can cause labor fluctuations in the service sector will have important social and political consequences.

The fourth section discusses the possibility that moral interpretations of the relationship between life and death, and regulation of privacy-security balances can gain prominence in the competition among the meaning systems as hotly debated subjects.

The fifth chapter focuses on the question of how Ankara can pursue an effective policy during this period emerged with the epidemic. For this, Turkey should be able to pass its test against the virus with the minimal possible casualties and economic loss, at least. If this would be accomplished, Turkey may change the balances to its favor in some conflicts which it is part of, and increase its influence over near abroad territories and the lands it has special relations.

The conclusion part, devoted to the “grounded imagination” about the “Turkish House”, interprets some of the possibilities that 4.0 phase of the Industrial Revolution can offer to us, from the window of the new climate we have entered. According to this, the house is evolving in a way that it can turn into the “atom” of social life, which enables the households under its roof to make production and education activities, to secure them and to socialize with the warmth of primary relations. This transformation has the potential to decrease the socio-economic distance between big cities and the provinces. In the long debate on tradition-modernity, with a history of about two centuries, it is emphasized that for the first time, the requirements related to the material aspect of life and the technologies supporting them are positioned in favor of “homecoming”. The Turkish House is shared with the

reader as a proposal that includes the call to design appropriate future strategies by recognizing this potential for change.